

ЛОЗУНГАВАСЦЬ У НАЗВАХ БЕЛАРУСКІХ ПЕРЫЯДЫЧНЫХ ВЫДАННЯЎ

В. М. Лухверчык (Мінск, Беларусь)

Змены ў грамадстве заўсёды знаходзяць свой адбітак у развіцці мовы: з'яўляецца новая лексіка, знікае старая, утвараюцца новыя ўстойлівыя выразы. Уплыў савецкага перыяду на беларускую анамастыку асабліва відавочны, паколькі ён адчуваецца і зараз: у Беларусі практычна не знойдзеш горада без вуліцы Савецкай, па зефір мы заходзім у “Чырвоны харчавік”, а навіны Ганцавіччыны можна прачытаць у газеце “Савецкае Палессе”. Важнай асаблівасцю савецкай эпохі было ўкараненне разнастайных форм ідэалагічнага маніпулявання ў розныя сацыяльныя сферы, якое ажыццяўлялася, у тым ліку, праз выкарыстанне лозунгаў. Часам лозунгі ўжываліся ў якасці назваў перыядычных выданняў (прэсонімаў). Так, розныя гады савецкай эпохі існавалі 1553 назвы перыядычных выданняў, 17 % з якіх (270 адзінак) мелі прыкметы лозунгавасці.

Першыя беларускія прэсонімы-лозунгі пачалі з'яўляцца ў 1920-я гады. Яны былі скіраваны на прапаганду рабочага руху, папулярызацыю павышанай эфектыўнасці працы, што працягвалася ў выбары адпаведных лексічных адзінак: Да працы (1927, Мінск) [1], За высокую якасць (1928, Гомель), За калектыў (1928, Бабруйск), За працу і інш. Гэтая ж тэндэнцыя працягнулася і ў намінацыі перыядычных выданняў 1930-х гадоў: За працоўнае выхаванне (1931, Мінск), За пяршынства (1932, Барысаў), За работу па новаму (1933, Мінск), За якасць і тэмпы (1932, Мінск), Слава працы (1930, Капыль), У бой за прамфінплан (1930, Барысаў) і інш. Частка прэсонімаў-лозунгаў уключае прыметнік ударны: За ўдарнае будаўніцтва (1934, Орша), За ўдарную арцель (1930, Мінск), За ўдарную будоўлю (1932, Слуцк), За ўдарную падрыхтоўку (1932, Касцюковічы), За ўдарны камбінат (1933, 1935, Орша), За ўдарны свінасаўгас (1933, Боркі-Бялёвічы), За ўдарныя тэмпы (1931, Бабруйск, Полацк; 1932, Рагачоў; 1934, Магілёў) і інш.

Актыўнае ўтварэнне назваў перыядычных выданняў у выглядзе лозунгаў прыпадае на 1930-я гады. У структуру беларускіх назваў газет, часопісаў і бюлетэней уводзіліся лексічныя адзінкі, якія адлюстроўвалі з'яўленне новых органаў улады. Так, шырокае распаўсюджанне атрымалі прэсонімы з кампанентамі бальшавіцкі: За бальшавіцкае мастацтва (1936, Мінск), За бальшавіцкі калгас (1933, Капыль, Старобін; 1934, Крычаў), За бальшавіцкі лес і спляў (1934, Мазыр), За бальшавіцкі саўгас (1933, Орша, Чашнікі; 1934, Крупкі), За бальшавіцкі сеў (1930, Мазыр), За бальшавіцкія кадры (1930, 1931, Мінск), За бальшавіцкія калгасы (1932, Клімавічы, Мінск; 1933, Ветрына, Горкі, Мінск, Орша, Парычы, Рагачоў, Сіроціна, Старыя Дарогі, Халоднікі, Цялуша; 1934, Жытківчы, Малыя Няставічы, Петрыкаў; 1935, Азарычы; 1938, Чавусы), За бальшавіцкія перамогі (1932, Гомель; 1938, Нароўля), За бальшавіцкія тэмпы свінагадоўлі (1933, Орша), За бальшавіцкую сяўбу (1932, Чэрвень) і інш. Акрамя таго, папулярнасць атрымалі лозунгавыя прэсонімы, у склад якіх уваходзілі лексічныя адзінкі, што адлюстроўвалі пануючую грамадска-эканамічную фармацыю савецкага часу – камунізм, сацыялізм: За камунізм (1935, Грэск, Капаткевічы), За камуністычнага настаўніка (1933, Гомель), За камуністычнае выхаванне (1933, Барысаў; 1934, Мінск), За камуністычную працу (1931, Магілёў), За камуністычныя кадры (1931, Мінск), За перамогу камунізма (1939, Слонім), За сацыялістычнае будаўніцтва (1931, Дуброўна), За сацыялістычную вёску (1930, Гарадок), За сацыялістычную дарогу (1935, Віцебск), За сацыялістычную жывёлагадоўлю (1932, Беразіно), За сацыялістычную Радзіму (1938, Слуцк), За сацыялістычную свінагадоўлю (1931, Ветрына; 1932, Орша; 1934, Глуск, Магілёў, Пухавічы, Слуцк) і інш.

З 1928 г. у СССР пачынаецца масавая калектывізацыя адзінаасобных гаспадарак, што ў сваю чаргу адбілася ў намінацыі перыядычных выданняў 1930-х гадоў. Так, з'явіліся асобныя лозунгавыя назвы з кампанентамі калгас, калгасны, калектывізацыя: За калгас (1930,

Рэчыца), За калгасную сяўбу (1931, Полацк), За калгасы (1931, Мар’іна Горка), За калектывізацыю (1930, Халопенічы, Чашнікі; 1931, Багушэўск, Старыя Дарогі; 1932, Нароўля) і інш.

Шэраг прэсонімаў-лозунгаў уключае ў сваю структуру прыметнікі, утвораныя ад партыйных мянушак асоб, якія персаналізавалі ўладу і актыўна прапагандаваліся ў прэсе (У. І. Ленін, І. В. Сталін): За ленінскае выхаванне (1930, Горкі), За ленінскія кадры (1935, Мінск), За ленінскія педкадры (1936, Магілёў), За ленінскую вучобу (1934, Мінск), За сталінскі ўраджай (1941, Чырвоная Слабада; 1950, Скрыбаўцы), За сталінскія кадры (1931, 1947, Мінск) і інш.

З пачатку 1930-х гадоў масава пачалі з’яўляцца шматтыражныя газеты органаў палітаддзелаў машына-трактарных станцый і саўгасаў, камбінатаў, фабрык і г. д. У намінацыі такіх перыядычных выданняў выкарыстоўвалася лексіка, звязаная з дзейнасцю таго або іншага прадпрыемства: За гонар фабрычнай маркі (1935, Гомель) – газета фабрыкі “Спартак”, За здаровы паравоз (1931, Орша) – газета Маскоўска-беларуска-балтыйскай чыгункі, За сацсувязь (1931, Мінск) – газета Саюза сувязі Беларусі, За торф (1933, Асінаўка) – газета завода “Пралетары”, За ўзорную свінагадоўлю (1933, Варонічы) – газета саўгаса “Варонічы”, За цэмент (1932, Крычаў) – газета Крычаўскага цэментнага завода, За энэргію (1935, Мінск) – газета Мінскай гідрэлектрастанцыі № 2, На штурм прарыву маслазаготовак (1934, Мінск) – газета Белкаапмалака Беларускага кааперацыйнага саюза і інш.

Назвы перыядычных выданняў перыяду Вялікай Айчыннай вайны вызначаюцца сваёй выразнай патрыятычнай скіраванасцю. У намінацыі перыядычных выданняў стала шырока выкарыстоўвацца адпаведная лексіка з эфектам лозунгавасці: За перамогу (1944, Ружаны), За Радзіму (1943, Крычаў, Магілёў, Мазыр; 1945, Жалудок, Шарашова), За свабодную Беларусь (1942), За свабоду (1943, Падсвілле), На разгром ворага (1944, Быцень), Раздавім фашысцкую гадзіну (1941, Мінск), Смерць акупантам (1943, Чачэрск) і інш.

У 1950–1960-я гады заўважна зніжаецца ўтварэнне назваў-лозунгаў. Фіксуецца толькі нешматлікія найменні, лексічныя асаблівасці якіх суадносяцца з прэсонімамі 1930-х гадоў: За бальшавіцкія калгасы (1950, Дзівін, Камарова, Ляхавічы, Шаркоўшчына), За высокі ўражай (1950, Барыскавічы, Мір, Цяляханы; 1956, Гарадок; 1957, Беразіно, Буда-Кашалёва, Лубінічы, Талачын; 1958, Лунінец), За камунізм (1950, Глотаў Двор, Паставы; 1952, Барысаў; 1957, Крупкі; 1958, Глыбокае; 1960, Дуброўна), За саўгасную вытворчасць (1958, Ветка), За сацыялістычнае жыццё (1950, Куранец), За сацыялістычнае земляробства (1950, Залессе), За сталінскі ўраджай (1941, Чырвоная Слабада; 1950, Скрыбаўцы), За стаханавіцкую працу (1953, Віцебск) і інш.

Структурна-граматычная арганізацыя прэсонімаў-лозунгаў дастаткова аднастайная. Пераважная большасць прэсонімаў утрымлівае ў структуры прэпазіцыйны прыназоўнік за (функцыя якога – указанне на чалавека, пэўную справу і г. д., з мэтай забеспячэння (захавання) дабрабыту якіх ажыццяўляецца дзеянне [2, с. 32]) у спалучэнні з назоўнікам, двума назоўнікамі або назоўнікам і прыметнікам. Нешматлікія прэсонімы-лозунгі ўтварыліся з дапамогай прыназоўнікаў да, які паказвае на тое, да чаго заклікаюць, пабуджаюць [2, с. 20], на, які ўжываецца пры абазначэнні “асобы, прадмета або з’явы, у бок якіх накіравана якое-небудзь дзеянне” [2, с. 53] і у, які служыць указаннем на “дзеянсць, асяроддзе, становішча як месца, у якое прыходзіць, уступае хто-небудзь, што-небудзь” [2, с. 133]: Да новых перамог (1936, Мядзель; 1939, Мінск), На абарону СССР (1930, Мінск), На акупанта! (1934, Навагрудак), На штурм бездарожжа (1931, Мінск; 1932, Лепель), У бой за пашу (1930, Барысаў), У бой за шчапу (1930, Барысаў) і інш. Адзінкавыя найменні выражаны прыслоўем: Уперад (1930, Чэрвень; 1939, Ліда; 1957, Навінкі), дзеясловам: Пераможам (1933, Мінск). Фіксуецца нешматлікія прэсонімы-лозунгі без прыназоўніка ў структуры, утвораныя спалучэннем назоўнікаў або прыметніка і назоўніка: Кніга масам (1932, Мінск), Лес індустрыялізацыі (1934, Рагачоў), Пралетарскі друк – масам (1934, Мінск), Тэхніка масам (1932, Мінск) і інш.

Такім чынам, прэсанімія савецкага перыяду адзначаецца існаваннем вялікай колькасці назваў перыядычных выданняў, якія нагадвалі лозунгі. Для намінацыі газет актыўна выкары-

стоўваліся лексічныя адзінкі, якія адлюстроўвалі важныя падзеі таго часу: з'яўленне новых органаў улады, руху ўдарніцтва машынна-трактарных станцый і г. д. Структурна-граматычны аналіз прэсонімаў-лозунгаў сведчыць пра актыўнае выкарыстанне ў структуры назваў прыназоўніка за, фіксуюцца і нешматлікія беспрыназоўнікавыя найменні.

Бібліяграфічны спіс

1. Газеты Беларусі, 1776–1975 : бібліягр. паказ. / Нац. кн. палата Беларусі. – Мінск : НКП, 2003. – 316 с.
2. Шуба, П. П. Тлумачальны слоўнік беларускіх прыназоўнікаў / П. П. Шуба. – Мінск : Народная асвета, 1993. – 168 с.

ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ КЛЮЧЕВОГО СЛОВА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА КАК ЖАНР СОВРЕМЕННЫХ ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Лю Екай (Минск, Беларусь)

«В истории развития человечества, – пишут авторы «Исследования китайской цивилизации», – китайская культура – единственная, которая не прекращала своего существования на протяжении более 5000 лет. Во время длительного процесса становления китайскую нацию всегда отличали такие черты, как доброта, трудолюбие и смелость в исследовании нового. Это нация – почитающая, чувствующая, познающая природу и живущая с ней в мире и согласии. Китайский народ толерантен, он не игнорирует другие культуры, а искусно впитывает из них всё лучшее, перенимает их положительный опыт и интегрирует в основы своей картины мира. Мудрость китайского народа и его созидательная сила являются частью процесса мировой цивилизации. Китайский народ философски смотрит на вещи, стремится к гармонии, счастью, миролюбию, любви к людям и ко всему живому» [12, с. 6].

Славянская культура не менее древняя. По мнению большинства ученых (см. работы С. Б. Бернштейна [1], А. Ф. Журавлева [6], Н. И. Толстого [10], О. Н. Трубочева [11]), праславянский (или общеславянский) язык выделился из состава индоевропейских диалектов в конце III – начале IV тысячелетия до н. э. С I в. до н. э. этот язык реконструируется во всех существенных чертах и оказывается близким к языку славянских памятников письменности X–XI вв. Античные исторические свидетельства о славянах представляют их как совокупность родственных племен, причем осознание родства и общего происхождения донныне сохраняется у всех славянских народов. В этой связи представляется актуальным, интересным и перспективным контрастивный анализ ключевых слов древнейших национальных культур – китайской и славянской.

Лексикографический портрет слова – жанр описания содержания и употребления конкретного слова-лексемы в определенной национальной языковой картине мира (см. работы А. С. Герда [3], В. А. Козырева и В. Д. Черняк [7], В. В. Морковкина [9], Л. В. Щербы [14]). Лексикографический портрет составляется на основании описания слова в современных словарях национального языка с привлечением (по возможности) всего массива лексикографических источников – словарей энциклопедических и отраслевых терминологических, толковых (синхронных и исторических), этимологических, фразеологических, этнолингвистических, лингвокультурологических, грамматических (морфемных, словообразовательных), разноаспектных лексических (частотных, словарей синонимов, антонимов, сочетаемости, эпитетов, образных средств, паремий и др.).